

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

מדוע לא נכנס משה לארץ?

סיפור מי-מריבה על רקע סיפורי הנהגת משה בספר במדבר (0-58-400)

ד"ר יושי פרג'ון (yoshifa@gmail.com)

סיפור מי-מריבה (במדבר כ')

1. סיפור מי-מריבה על רקע סיפור מרד קורח ובהשוואה לסיפור מסה ומריבה (שמות י"ז):

סיפור מסה ומריבה (שמות י"ז)	סיפור מי-מריבה (במדבר כ')	מרד קורח (במדבר ט"ז-י"ז)
[א] ויסעו כל-עדת בני-ישראל ממדבר-סין למסעיהם על-פי ה' ויחנו ברפידיים ואין מים לשתת העם:	[א] ויבאו בני-ישראל כל-העדה מדבר-צן בחדש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם: [ב] ולא-היה מים לעדה ויקהלו על-משה ועל-אהרן:	[ט"ז, ג] ויקהלו על-משה ועל-אהרן ויאמרו אלהם רב-לכם...
[ב] וירב העם עם-משה ויאמרו תנו-לנו מים ונשתה... [ג] ויצמא שם העם למים	[ג] וירב העם עם-משה ויאמרו לאמר ולו גוענו בגוע אחינו לפני ה':	[י"ז, כז] ויאמרו בני ישראל אל משה לאמר הן גוענו אבדנו כלנו אבדנו: [כח] כל הקרב הקרב אל משכן ה' ימות האם תמנו לגוע:
וילן העם על-משה ויאמר למה זה העליתנו ממצרים להמית אתי ואת-בני ואת-מקני בצמא:	[ד] ולמה הבאתם את-קהל ה' אליהמדבר הזה למות שם אנחנו ובעירנו: [ה] ולמה העליתנו ממצרים להביא אתנו אליהמקום הרע הזה לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים און לשתי:	[ט"ז, ג] ... פי כל-העדה כלם קדשים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על-קהל ה': [יג] המעט פי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש להמיתנו במדבר... [יד] אף לא אליארץ זבת חלב ודבש הביאתנו ותתולנו נחלת שדה זכרם...
[ד] ויצעק משה אל-ה' לאמר מה אעשה לעם הזה עוד מעט ויסקלני:	[ו] ויבא משה ואהרן מפני הקהל אלפתח אהל מועד ויפלו עלפניהם וירא כבוד-ה' אליהם:	[י"ז, ז] ויהי בהקהל העדה על משה ועל-אהרן ויפנו אליהם מועד והנה כשהו הענו וירא כבוד ה': [ח] ויבא משה ואהרן אלפני אהל מועד: [ט]... ויפלו על פניהם:
[ה] ויאמר ה' אל-משה עבר לפני העם... ומטף אשר הכית בו את-היאר קח בגדף והלקת: [ו] הנני עמד לפניך שם על-הצור בחרב והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם	[ז] וינדבר ה' אל-משה לאמר: [ח] קח את-המטה והקהל את-העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם אליהסלע לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מרהסלע והשקית את-העדה ואת-בעיכם:	[יא] ויאמר משה אל-אהרן קח את-המחפתה ותן-עליה אש מעל המזבח ושים קטרת והולך מהרה אליהעדה וכפר עליהם כפיצא הקצף מלפני ה' החל הנגף:)
ויעש כן משה לעיני זקני ישראל:	[ט] ויקח משה את-המטה מלפני ה' כאשר צוהו: [י] ויקהלו משה ואהרן את-הקהל אל פני הסלע ויאמר להם שמעו-נא המרים המך הסלע הזה נוציא לכם מים: [יא] וירם משה את-ידו ויך את-הסלע במטהו פעמים ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעיכם....	[י"ז, כח] ויאמר ה' אל-משה השב את-מטה אהרן לפני העדות למשמרת לאות לבני-מרי ותכל תלוינתם מעלי ולא ימתו:
[ז] ויקרא שם המקום משה ומריבה על-ריבו בני ישראל ועל נסתם את-ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם-און:	[יג] המה מי מריבה אשר-דבו בני-ישראל את-ה' ויקדש בם:	[י"ז, ב] אמר אליאלעזר בן-אהרן הכהן וירם את-המחפת מביין השרפה ואת-האש זרה-הלאה פי קדשו: [ג]... ויקדשו ויהיו לאות לבני ישראל:

[יב] ויאמר ה' אל-משה ואל-אהרן יען לא-האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את-הקהל הזה אל הארץ אשר-נתתי להם:

2. שני סיפורי ההכאה בסלע הם בעצם סיפור אחד – ר' יוסף בכור-שור, במדבר, כ, ח:

לפי הנראה לי, זהו מעשה שבוייהי בשלח, דכתיב ביה "והכית בצור ויצאו" (שמי יז, ו); אלא שלשם מספר איך פירנס

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

הקדוש ברוך הוא את ישראל במן ושלו (ראה שמי' טז, יג-טו) ומים במדבר, ואחר כך כתב כל אחד במקומו. ותדע שאחד הוא זה המעשה ואותו, דהתם כתיב "ויקרא שם המקום ההוא (בנוסחנו ללא 'ההוא') מסה ומריבה" (ראה שמי' יז, ז), וביזאת הברכה הוא אומר על זה המעשה שהקפיד הקדוש ברוך הוא על משה ואהרן: "אשר נסיתו במסה תריבהו על מי מריבה" (דב' לג, ח); אלמא, דמעשה אחד הוא. ואף בכאן כתיב "המה מי מריבת... מדבר צין", (צירוף של פס' יג, להלן ובמ' כז, יד); והתם נמי כתיב "ויסעו... ממדבר סיני" (שמי' יז, א). ומה שלא פירש כאן פירש שם, שאמר לו הקדוש ברוך הוא להכות בצור. וכן דרך פרשיות הרבה, שסותם דבריו במקום אחד ומפרש במקום אחר.

3. מדובר בשני סיפורים שונים! ראב"ע, במדבר כ', ח:

ונתן מימיו – בעבור מימיו טעו רבים ואמרו, כי זה הסלע – הצור (ראה שמי' יז, ו). ואלה עורי לב, לא ידעו כי הצור היה בחורב (ראה שם), וזה הסלע בקצה ארץ אדום, כי בקדש היה (ראה לעיל, א).

מה היה חטאו של משה?

4. ר' יצחק עראמה (ספרד, 1420-1494), עקדת יצחק, כרך ד': במדבר כ':

זה מה שראיתי להקדימו אל ביאור זה הספור החמור מענין חטאם של משה ואהרן וקנס מיתתם אשר נאמרו בו דברים רבים ולא נתקרה הדעת בשום אחד מהם ולא עוד אלא שהם סותרים זה לזה וטעמי האחת סתירות לזולתו... [והקושיה] הקשה והחזקה מכלן, בחטאו של משה רבינו וענשו, שהרי שולחן והרי בשר והרי סכין לפנינו, ואין לנו פה לאכל (קידושין מ"ו, א); וזה כי מצות השם למשה היא כתובה לפנינו, והמעשה אשר עשה לא נעלם מנגד עינינו, ומחרון אף הש"י עליהם נשתומם לבנו! ואין אתנו פירוש על זה שישכך את האזן בחטא וביישוב הכתובים...

5. שד"ל (איטליה, 1800-1865), מהדורת Alhatorah.org, במדבר כ':

משה רבנו חטא חטא אחד, והמפרשים העמיסו עליו שלשה עשר חטאים ויותר, כי כל אחד מהם בדה מלבו עון חדש, כי הנה דון יצחק אברבנאל הביא עשר דעות והוסיף עוד אחת מדעתו, והרשב"ץ (רבי שמעון בן צמח דוֹרְאן) במגן אבות דף ע"ה הוסיף דעת אחרת, ורמבמ"ן (ר' משה בן מנחם מנדלסון) הוסיף עוד אחרת, ואולי עוד כמה דעות אחרות נכתבו ואני לא ידעתי; אשר על כן כל ימי נמנעתי מהעמיק החקירה בדבר הזה, מיראה שמא מתוך חקירותי יצא לי פירוש חדש, ונמצאתי גם אני מוסיף עון חדש על משה רבנו.

6. ר' יהודה אבן בלעם (ספרד, 1000-1070), במדבר כ', י-יג:

ולדעתי, כי הספר הסתיר את הטעות שנעשתה על ידם בכלל, ואין להוצאתו בחות דעת דרך להיאבקות הדעות ולגינוי, דבר שביחוס העוון אל השליח הוא אסור ומוסתר. ואפשר כי לא הטיל בו דופי והוא נקי ממנו. וסבת החזרה על עוון זה פעמים רבות, להודיענו כי לא נעשה על ידם זולתו, והיה מן הדברים הקטנים אשר יתפאר השליח בהם.

7. ד' פרנקל, סיפורי התלונה במדבר ע"פ האסטלה הכהנית, האוניברסיטה העברית תשנ"ד, עמ' 237-238:

החוקרים הניחו, שלאור ריבוי הפרשנויות והעדר הקונצנזוס בשאלת החטא, מתבקש להסיק, שהחטא המקורי סולק מן הטקסט. בדעתנו להציע פה תיאוריה חלופית: אנו סוברים, שריבוי החטאים המוצעים והעדר ההסכמה הכללית מורה על כך, שהקשר בין הספקת המים במדבר צין ובין חטאם של משה ואהרן לא היה קיים כלל בטקסט המקורי... שבמקורו תיאור ציות מוחלט לציווי האלוהי.

8. סקירת הפירושים: ר' חיים בן עטר (1696-1743), אור החיים, במדבר כ', ח:

פרשה זו רבו עליה כל מפרשי התורה... וראיתי שנאמרו י' דרכים בענין בדברי מפרשי התורה והן הנה בקצרה. **א'** רש"י ז"ל פ"י ששגגת משה היתה כי ה' אמר אליהם דברו והוא הכה. **ב'** רבי אברהם אבן עזרא פירש שהשגגה היתה שגרים שלא נתנה הסלע מימיה עד הכאה ב', במה שאבד הכונה בפעם א' לצד מריבת העדה. **ג'** הביאו הנזכר כי הקפדת ה' היתה על שהכה ב' פעמים שאם היה מכה פעם אחת לא היתה הקפדה כי הדיבור לסלע היא ההכאה. **ד'** הביאו הנזכר שהקפדת ה' היתה על שלא אמרו שירה על המים כמו "עֲלֵי בָאָר". **ה'** הביאו הנזכר שהקפדת ה' היתה על שאמר לבני אל חי "המורים" ואין ראוי לאיש חסיד לתעב ולזלזל בבני אברהם יצחק ויעקב וגו'. **ו'** הר"מ (רמב"ם בח' פרקים) פירש כי הקפיד ה' עליו על אשר נתרגז על העדה ומסיבה זו חשבו כי גם ה' בכעס עמהם אשר לא כן היה. **ז'** רבינו חננאל, והסכים אליו רמב"ן, שהקפדת ה' היתה על אשר אמר "נוציא לכם מים" ולא אמר "יוציא לכם" שמוזה טעו ישראל וחשבו כי הם בחכמתם עושים את המעשה כי לא היה להם רמז כי ה' הוא העושה הנס ולזה הקפיד ה' ואמר לא האמנתם בי להקדישני וגו'. **ח'** ר"מ הכהן פירש שהקפדת ה' היתה על מאמר משה "המן הסלע הזה" וגו', וכוונת משה היתה לצד יכולתו אם לא בכח הנאדר וחשבו האנשים שלא יוכל ה' להוציא מים מן הסלע, וזו היא שגגת משה, והביא ראיה לפירושו ממה שאמר הכתוב (תהלים קו) "כי המרו את רוחו ויבטא בשפתיו" וגו'. **ט'** הרב יוסף אלבו בספר העיקרים ישב שהקפדת ה' היתה על שלא נתעוררו משה ואהרן מעצמן להוציא להם מים והיו מרעידים שזה יורה מיעוט הבטחון וגו'. **י'** בעל "מעשה ה'" שפירש כי היה ויכוח בין משה ובין ישראל שישראל היו רוצים

¹ בניסוח בהיר יותר כותב שבתאי בן יו"ט אבן בודד, **מקרא כפשוטו: דברי תורה**, ניו יורק 1969, במדבר כ', יב (עמ' 279): "כל היגיעים למצוא את עון משה יגיעים לריק... ואפשר שסתם הכתוב בעון משה, ואלהים מצא את עון עבדו, ולא חפץ שידיעהו בן אדם כמו שאין יודע את קברו."

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

להוציא להם מים ממקום אחר שחפרו אותו הם ולא רצה משה לדבר לאותו סלע שחפרו הם ונתכעס משה וזרק המטה בידו לא להכות אלא בכעס ובדרך מקרה הכה המטה בסלע וכו' עיין שם דבריו.
הנה כל העשרה דרכים אינם מוציאים אותנו ידי חובת האמת, וצא ולמד מה שטען רמב"ן על ג' מהם ודחאם, ומה שטען ראב"ע על ג' אחרים ודחאם, ואני טוען על השאר...

כיוון ראשון: החטא חייב להיות גדול יותר מכפי שהוא נראה

9. דון יצחק אברבנאל (פורטוגל 1437-ונציה 1508), במדבר כ':

השאלה היא למה נגזר על משה ועל אהרן שלא יבואו אל הארץ כי בין שיהיה חטאם שהכו את הסלע או במה שגדפו את ישראל לאמר שמעו נא המורים או על שאר הדברים כפי הדעות בחטאם אין ראוי שעונש כזה יענשו שני שרי צבאות ישראל אלא לסבה גדולה ולא לענין קל כמו שהיה ענין מי מריבה כפי כל אחד מהדעות שנאמרו בו. וגדול מזה היה שבירת הלוחות ומאמר "הצאן ובקר ישחט להם" כמו שארז"ל...
השאלה הד' במה שנאמר במשנה תורה "גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר גם אתה לא תבא שמה" ואמר "וה' התאנף בי על דבריכם" כאלו היה עונש משה על ענין המרגלים ואינו כן כי הוא בחטאו מת בענין מי מריבה...
ואמנם חטא משה היה כי כאשר שאלו ישראל לשלוח מרגלים לא שאלו אלא "וישיבו אותנו דבר את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבא אליהם", וה' יתברך כשצוה על שליחותם לא אמר אלא "ויתורו את ארץ כנען אשר אני נותן". והנה משה אדונינו הוסיף מעצמו בשליחות מה שישראל לא שאלו עליהם, והקב"ה לא צוה בס, והם שיראו "את העם היושב בארץ החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב ומה הערים [...] הבמחנים אם במבצרים", והשאלות ההמה שהוסיף משה לשאול מאתם אין ספק שהיו לכוונה טובה... אבל נמשך מזה מה שנמשך שבתשובת השאלות האלו אמרו המרגלים "עוה העם... והערים בצורות" באופן שהמסו את לב העם ודברו בה' ובמשה, ומפני זה נגזרה עליהם גזרה שלא יכנסו לארץ וימותו כלם במדבר, ולפי שמרע"ה היה סבה למקרה כזה לכן היה מהצדק האלקי שגם הוא שסבב שימותו הדור במדבר ולא יכנסו לא יבא שמה כי שגגת למוד עולה זדון ומפני [ש]ישראל חטאו על זה במזיד ומרע"ה חטא בשוגג ובכוונה טובה חס הקב"ה על כבודו ולא הביא גזרתו בתוך גזרת העם... ובהיות שמרע"ה עבר על דברי ה' ומרה את פיו כי הוא צוה אותו שידבר אל הסלע ומשה הכה אותו ולא דבר, ראה יתברך להעניש שניהם שהיו שמה לא בעבור החטא הזה מהכאת הסלע אלא מפני עוונותיהם הקודמים והיו אם כן מי מריבת קדש כלי אמצעי בדבר הזה ולא סבה עצמות.

10. מדרש תנחומא (בובר), פרשת ואתחנן סימן ו:

אמר לפניו: אם רצונך אכנס לארץ [ואהיה שם] שתיים ושלש שנים, ואחר כך אמות. אמר לו: גזירה היא מלפני! אמר לו: אם לא אכנס בחיי, איכנס לאחר מותי. אמר לו: לא בחייך ולא במותך! אמר לפניו רבונו של עולם כל הכעס הזה עלי למה? "על אשר לא קדשתם אותי" (שם). אמר לפניו: עם כל הבריות אתה מתנהג במדת רחמים שנים ושלשה פעמים, שנאמר: "הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גברי" (איוב ל"ג, כט), ואני עון אחד נמצא בי, ואין אתה מוחל לי?! א"ל הקדוש ברוך הוא: משה, הרי עשית ששה עונות, ולא גיליתי אחד מהם! בתחילה אמרת: "שלח נא ביד תשלח" (שמות ד', יג), "ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך [הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך]" (שם ה', כג), "לא ה' שלחני" (במדבר ט"ז, כט), "ואם בריאה יבא הי"י" (שם שם, ל), "שמעו נא המורים" (שם כ', י), "והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים" (שם ל"ב, יד), ואברהם יצחק ויעקב חטאים היו, שאמרת לבניהם כך!...!

11. ילקוט שמעוני: במדבר, י-ם: מוה"ק, תשמ"ו, חקת רמז תשס"ד (עמ' 439-440):

ארבע חטאות כתובין כאן: "לא האמנתם" (כ', יב), "לא קדשתם" (דברים ל"ב, נא), "מריתם" (במדבר כ', כד; כ"ז, יד), "מעלתם" (דברים ל"ב, נא). "לא האמנתם" – שלא אמרתם לכם להכות והכית אותנו. "לא קדשתם" – לעיני כל ישראל להוציא להם מים מכל סלע שרוצים. "מעלתם" – אמרת "המן הסלע הזה". "מריתם" – שאמרתם "ודברתם אל הסלע" שנה עליו פרק אחד ועברתם על דברי.

כיוון שני: העונש חייב להיות קטן יותר מכפי שמשתמע מן הסיפור

12. מדרש תנחומא (בובר) פרשת חקת, סימן לב:

א"ל הקב"ה למשה באיזה פנים אתה מבקש ליכנס לארץ? משל לרועה שיצא לרעות צאנו של מלך, ונשבית הצאן, ביקש הרועה ליכנס לפלטרין של מלך. אף כאן אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה שבחך הוא שהוצאת ששים רבוא, וקברתם במדבר, ואתה מכניס דור אחר?! עכשו יאמרו אין לדור המדבר חלק לעולם הבא! אלא שכב בצדך ותבא עמך, שנאמר: "וכי שם חלקת מחוקק ספון] ויתא ראשי עם צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל" (דברים ל"ג, כא).

13. מדרש תנחומא (ורשא) פרשת וישב סימן ד:

זהו שאמר הכתוב: "לכו חזו מפעלות אלהים נורא עלילה על בני אדם" (תהלים ס"ו, ה): אמר רבי יהושע בן קרחה אף הנוראות שאתה מביא עלינו, בעלילה את מביא... וכן אתה מוצא שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה (דברים א', לה) "אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה את הארץ הטובה" וגו', "איש" – זה משה, דכתיב: (במדבר י"ב, ג) "והאיש משה ענו".... וכן הוא אומר (שמות ו', א): "עתה תראה אשר אעשה לפרעה" – במלחמת פרעה אתה רואה ואין אתה רואה במלחמת שלשים ואחד מלכים. וכיון שאמר להם: "שמעו נא המורים" (במדבר כ', י), אמר לו הקדוש

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

ברוך הוא: "לכן לא תביאו את הקהל הזה", הוי "נורא עליה!"

דמותו של משה כמנהיג מהיציאה מהר-סיני ועד למי-מריבה

14. התלונה על המן בקברות התאווה (במדבר י"א)

[ד] והאספסוף אשר בקרב התאווי תאונה וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכלנו בשר: [ה] זכרנו את־הדגה אשר־לאכל במצרים הנם את הקשאים ואת האבטחים ואת־החציר ואת־הבצלים ואת־השומים: [ו] ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אלהימן עינינו: [ז] והמן פזרע־גד הוא ועינו פֿעין הבדלח: [ח] שטוי העם ולקטו וטחנוו ברחים או דכו במדכה ובשלו בפרור ועשו אתו עגות והיה טעמו כטעם לשד השמן: [ט] וברדת הטל על־המחנה לילה גרד המן עליו: [י] וישמע משה את־העם בכה למשפחתיו איש לפתח אהלו ויחראף ה' מאד ובעיני משה רע: ² [יא] ויאמר משה אלהי למה הרעת לעבדך ולמה לאמצתי חן בעיניך לשום את־משא פֿלהעם הזה עלי: ⁴ [יב] האנכי הריתי את פֿלהעם הזה אם־אנכי ילדתיהו כיתאמר אלי שאהו בחיקך פֿאשר ישא האמן את־הינק על האדמה אשר נשבעת לאבותיו: ⁵ ... [יד] לא־אוכל אנכי לבדי באת את־פֿלהעם הזה כי כבד ממני: [טו] ואם־ככה את־עשה לי הרגני נא הרג ⁶ אם־מצאתי חן בעיניך ואל־אראה פרעתי: ... [כא] ויאמר משה ששמאות אלה רגלי העם אשר אנכי בקרב ואתה אמת בשר אתן להם ואכלו חדש ימים: [כב] הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם אם את־פלדגי הים יאסף להם ומצא להם: ⁷ [כג] ויאמר ה' אל־משה היד ה' תקצר עתה תראה היקרך דברי אס־לא: ... [כז] וירץ הנער ויגד למשה ויאמר אל־דד ומידד מתנבאים במחנה: ⁸ [כח] ויען יהושע ברנון משרת משה מבחרי ויאמר אדני משה פֿלאם: [כט] ויאמר לו משה המקנא אתה לי ומי יתן פֿל עם ה' נביאים פֿריתו ה' את־רוחו עליהם:

15. תוספתא, מסכת סוטה (ליברמן), פרק ו', הלכה ז:

דרש ר"ע: "הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם" ... וכי איזו קשה, זו או: "שמעו נא המורים!" הוי אומר זו קשה יתר משמעו נא המורים, אלא שמחלל שם שמים בסתר מחסכין עליו, בגלוי נפרעין ממנו. זה שבסתר חיסך עליו המקום!⁹

16. מרים ואהרן מערערים על הנהגת משה (במדבר י"ב)

[א] ונתַבַּר מרים ואהרן במשה... [ב] ויאמרו הרק אד־במשנה דבר ה' הלא גם־בנו דבר וישמע ה':

17. הנהגת משה בסיפור המרגלים (במדבר י"ג-י"ד)

[י"ג, ל] ויהס פֿלב את־העם אל־משה ויאמר עלה נעלה וירשנו אתה פי־יכול נוכל לה: [לא] והאנשים אשר־עלו עמו אמרו לא נוכל לעלות אלהים פי־חזק הוא ממנו... [י"ד, א] ותשא פֿלהעדה ויתנו את־קולם ויבכו העם פֿלילה ההוא: [ב] וילנו על־משה ועל־אהרן כל בני ישראל ויאמרו אלהים פֿלהעדה לרמתנו בארץ מצרים או במדבר הזה לרמתנו: [ג] ולמה ה' מביא אתנו אלהארץ הזאת לנפל בחרב נשינו וטפנו יהיו לבז הלוא טוב לנו שוב מצרימה: [ד] ויאמרו איש אל־אחיו נתנה ראש ונשובה מצרימה: [ה] ויפל משה ואהרן על־פניהם לפני פֿלהקל עדת בני ישראל: [ו] ויהושע ברנון וכלב בן יפנה מרהתרים את־הארץ קרעו בגדיהם: [ז] ויאמרו אל־פֿלהעדה בני ישראל לאמר הארץ אשר עברנו בה לתור אתה טובה הארץ מאד מאד: [ח] אס־חפץ בנו ה' והביא אתנו אלהארץ הזאת ונתנה לנו ארץ אשר־היא זבת חלב ודבש: [ט] אד־בה' אל־תמרדו ואתם אל־תיראו את־עם הארץ כי לחמנו הם סר צלם מעליהם וה' אתנו אל־תיראם: [י] ויאמרו פֿלהעדה לרגום אתם באבנים...

18. הנהגת משה בסיפור המעפילים (במדבר י"ד)

[מ] וישכמו בבקר ויעלו אל־ראשההר לאמר הננו ועלינו אלהמקום אשר־אמר ה' כי חטאנו: [מא] ויאמר משה למה זה אתם עברים את־פי ה' והוא לא תצלח: [מב] אל־תעלו כי אין ה' בקרבכם ולא תנגפו לפני איביכם... [מד] ויעפלו לעלות

² [שמות ל"ב, יא] ויחל משה את־פני ה' אלהיו ויאמר למה ה' יחרה אפך בעמך... [יב] למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם... שוב מחרון אפך והנחם על־הרעה לעמך: ... [יד] וינחם ה' על־הרעה אשר דבר לעשות לעמו:
³ [שמות ו', כב] וישב משה אלהי ויאמר אדני למה הרעתה לעם הזה למה שלחתני: [כג] ומאז באתי אל־פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לאהצלת את־עמך:
⁴ [שמות ל"ג, יב] ויאמר משה אלהי ראה אתה אמר אלי העל את־העם הזה ואתה לא הודעתני את אשר־תשלח עמי ואתה אמת דעתך בשם וגם־מצאת חן בעיני: [יג] ועתה אם־נא מצאתי חן בעיניך הודעני נא את־דרךך ואדעך למען אמצא־חן בעיניך וראה כי עמך הגוי הזה: ... [טו] ובמה יודע אפוא פֿימצאתי חן בעיניך אני ועמך הלוא בלכתך עמנו ונפלינו אני ועמך מפֿלהעם אשר על־פני האדמה:
⁵ [שמות ל"ג, א] וידבר ה' אל־משה לך עלה מזה אתה והעם אשר העלית מארץ מצרים אלהארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה... כי לא אעלה בקרבך כי עסק־שהערף אתה פֿראכלך בדרך: ובדומה ספרי במדבר, צ"א: "ויאמר משה אל ה' למה הרעות לעבדך" והאנכי הריתי את כל העם הזה ואם אנכי ילדתיהו. והיכן דבר לו כן? בשעה שאמר לו 'ועתה לך נחה את העם אל אשר דברתי לך'.
⁶ [שמות ל"ב, לב] ועתה אסתשא חטאתם ואס־אין מחני נא מספרך אשר פֿתבת:
⁷ [במדבר כ', י] ... שמעו־נא המרים המרהסלע הזה נוציא לכם מים:
⁸ ספרי במדבר פרשת בהעלותך פֿיסקא צה: "וימה היו אומרים? משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ."
⁹ רבי שלמה אפרים מלונטשיץ, הכלי יקר, במדבר כ' (אתר Alhatorah.org): "ואת הלא מאמר הצאן ובקר ישחט להם (במדבר יא. כב) קשה מזה, ע"ז אמר להקדישני לעיני בני ישראל, כי זה היה בסתר וזה בגלוי לעיני כל ישראל כי כך המדה בחילול השם שכל המחלל ש"ש בסתר נפרעין ממנו בגלוי (אבות ד, ד) פירוש שהקב"ה אנה לידו שיעשה בגלוי כדי שידעו למה הוא יתברך נפרע ממנו."

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

אלראש הקרן וראון בריתה' ומשה לאמשו מקרב המנהג:

19. הנהגת משה במרד קרח, מרד דתן ואבירם (במדבר ט"ז) ומרד העם (י"ז):

[ט"ז, א] ויקח קרח בריצהר ברקהת ברלוי ודתן ואבירם בני אליאב ואון ברפלת בני ראובן: [ב] ויקמו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים נשיאי עדה קראי מועד אנשישם: [ג] ויקהלו עלמשה ועלאהרן ויאמרו אליהם רבילכם כי כלהעדה כלם קדשים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו עליקהל ה'... [יב] וישלח משה לקרא לדתן ולאבירם בני אליאב ויאמרו לא נעלה: [יג] המעט פי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש להמיתנו במדבר פיתשתרר עלינו גםהשתרר: [יד] אף לא אליארץ זבת חלב ודבש הביאתנו ותתורלנו נחלת שדה וכרם העיני האנשים ההם תנקר לא נעלה... [י"ז, ו] וילנו פלעדת בניישראל ממחרת עלמשה ועלאהרן לאמר אתם המתם אתעם ה':

דמותו של משה כמנהיג בסיפור מי-מריבה

מתי הסיפור מתרחש?

20. התאריך בתחילת סיפור מי-מריבה אינו ברור:

[כ, א] ויבאו בניישראל פלהעדה מדברצון בחדש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם:

1. 2. ראב"ע לבמדבר כ', א:

בחדש הראשון-בשנת הארבעים. והנה אין בתורה כלל שום מעשה או נבואה, רק בשנה הראשונה ובשנית ובשנת הארבעים.

למה הסיפור פותח במוות מרים?

22. רלב"ג, במדבר כ', ב-ה:

ולא היה מים לעדה - הנה סמך זה לספור מיתת מרים (ראה לעיל, א), להעיר... שיחד נגזרה מיתתם על שלשתם, כי בעת מיתתה בא זה המקרה אשר נמשך ממנו גזרת המות על משה ועל אהרן, ובמעט זמן מתו כלם, כאמרו "ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד" (זכ"י יא, ח; ספ"ד שה, שמט).

23. ר' יוסף אבן כספי (פרובנס, 1280-1340), פירוש על דברים ג', כו:

ויתעבר י"י בי למענכם-זה רומז למה שקדם זכרו (א', לו) "גם בי התאנף י"י בגללכם", שזה היה בתחלת הארבעים בעת שליחות המרגלים, כי בעבור הסבה ההיא, חייב ההכרח שיסבו המדבר ארבעים שנה, ובזה כלו ימי משה הקצובים.

האם יש כעס על בני ישראל?

24. ר' יוסף אבן כספי (ספרד, 1280-1345), במדבר כ', ח-י:

כי השם יתברך לא כעס עתה בהלינם על המים כי הוא דבר הכרחי, ואע"פ שסעיפי דבריהם אינם הגונים, אין אדם נתפס על צערו... ואחרי זאת מבואר שלא היה ראוי למשה לומר שמעו נא המרים... והנה בעבור שכעס משה עליהם עד שהוציא מפיו [מלים] בלתי ראוי במקום הזה, רצוני אמרו: "שמעו נא המורים", הפך כונת השם שהוא נותן להם המים בשמחה, דרך: "ישמח י"י במעשיו" (תהלים ק"ד, לא), "ורחמיו על כל מעשיו" (שם קמ"ה ט), חטא מעצמו מצד מה. ושכח ענינו עד שהיה שכלו בכח, מצד מה שהפנה שכלו אל הכעס... עד שהכה הסלע, ולא די זה החטא רק פעמים - שמורה יותר קוצר יד השם יתברך, לכן אמר השם להם: "יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל". כי לא ציום רק שידברו והם הכו ופעמים.

25. דברים רבה (וילנא) ב', ח:

(דברים ג', כד) "ה' אלהים אתה החילות" - אמר לפניו: רבש"ע למה איני נכנס לארץ, מפני שאמרתי (במדבר כ', י) "שמעו נא המורים"?! אתה הוא שאמרת תחלה (במדבר י"ז, כה): "למשמרת לאות לבני מרי".

מדוע ה' מצווה את משה לקחת את המטה אם הוא לא אמור להשתמש בו?

26. הופעות שורש מר"י בספר במדבר:

[י"ז, כה] ויאמר ה' אלמשה השב אתמטה אהרן לפני העדות למשמרת לאות לבניימרי ותכל תלונתם מעלי ולא ימתו: [כ', ט] ויקח משה אתהמטה מלפני ה' פאשר צנהו: ¹⁰[י] ויקהלו משה ואהרן אתהקהל אלפני הסלע ויאמר להם שמעו נא המרים המןהסלע הזה נוציא לכם מים: [יא] ויגרם משה אתידו ויך אתהסלע במטהו פעמים¹¹...

¹⁰ פסיקתא זוטרתא, חקת קכב, ב-כקג, א: "לקיחת המטה כאשר צוהו. אבל לא המעשה. שהרי אמר לו הקב"ה ודברתם אל הסלע והוא הכה".

¹¹ רלב"ג על אתר: "ויך את הסלע במטהו פעמים - דמה, שבפעם הראשונה לא יצאו ממנו מים לפי שכבר עבר על מצות השם יתעלה; ואחר זה התפלל משה לשם יתעלה והכה שנית, ויצאו ממנו מים רבים, כדי שלא יתבייש משה ולא יתחלל השם הנכבד. שלולי זה אולי היו אומרים, כי מבולתי יכולת השם יתעלה (ע"פ במ"י יד, טז) לתת להם מים קרה זה, לא בסבת עבור משה על דברי השם יתעלה."

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

כ"י, כג] ויאמר ה' אלמשה ואלאהרן בהר הקר עלגבול ארץ-אדום לאמר: [כד] יאסף אהרן אלעמיו פי לא יבא אל הארץ אשר נתתי לבני ישראל על אשר מריתם אתפי למי מריבה: [כ"ז, יב] ויאמר ה' אלמשה עלה אלהר העברים הזה וראה אתהארץ אשר נתתי לבני ישראל: [יג] וראיתה אתה ונאספת אלעמיו גםאתה פאשר נאסף אהרן אחיד: [יד] פאשר מריתם פי במדברצן במריבת העדה להקדישני במים לעיניהם הם מריבת קדש מדברצן:

2.7. תפקידו של המטה להיות לאות לבני מרי – רשב"ם, פירוש על במדבר כ', ח, י-יא:

(ח) קח את המטה – מלפני העדות (ראה במ' י"ז, כה). ודברתם אל הסלע – לא צוה הקדוש ברוך הוא לקחת את המטה להכות בו הסלע, כמו שעשה ברפידים, שכתוב שם "והכית בצור ויצאו ממנו מים" (שמי י"ז, ו), אלא המטה צוה לקחת להראות בו קשי מרי שלהם, כדכתיב "למשמרת לאות לבני מרי" (במ' י"ז, כה), אפס בדבור ידבר אל הסלע לתת מימיו. ... (י-יא) ויאמר להם: שמעו נא המורים – כמו שהמטה הזה, שיש בו שקדים, מוכיח שהוא "למשמרת לאות לבני מרי" (במ' י"ז, כה). המן הסלע הזה נוציא לכם מים – בשעת הרמת ידו במטה וידך בו את הסלע פעמים, אז אמר להם, דרך כעס וחימה: סבורים אתם שמן הסלע הזה נוציא לכם מים?

2.8. מה ההבדל בין הציווי להכות בסלע, לציווי לדבר אל הסלע? ילקו"ש חקת רמז תשס"ג:

"ודברתם אל הסלע" [כ, ח], 'והכיתם' לא נאמר. א"ל כשהנער קטן רבו מכהו ומלמדו כיון שהגדיל בדבור הוא מיסרו. כך אמר הקדוש ברוך הוא למשה: כשהיה סלע זה קטן הכית אותו, שנאמר: "והכית בצור" אבל עכשיו "ודברתם אל הסלע", שנה עליו פרק אחד והוא מוציא מים מן הסלע.¹²

דמותו של משה כמנהיג אחרי סיפור מי-מריבה

2.9. ישראל יוזמים ומנהיגים את עצמם (במדבר כ"א):

וישמע הפנעני מלך-עמד ישב הנגב פי בא ישראל דרך האתרים וילחם בישראל וישב ממנו שבי: [ב] ויזר ישראל נדר לה' ויאמר אסנתן ויתן אתהעם הזה בנדי והחרמתי אתעריהם: [ג] וישמע ה' בקול ישראל ויתן אתהפנעני ויחרם אתהם ואתעריהם ויקרא שםהמקום חרמה:

[ד] ויסעו מהר הקר דרך יסווי לסבב אתארץ אדום ותיקצר נפשהעם בדרך: [ה] וידבר העם באלהים ובמשה למה העליתנו ממצרים למות במדבר פי אין לחם ואין מים ונפשנו קצה בלחם הקלקל: [ו] וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים וינשכו אתהעם וימת עסרב מישראל: [ז] ויבא העם אלמשה ויאמרו חטאנו פיידברנו בה' ונכד התפלל אלהי ויסר מעלינו אתהנחש ויתפלל משה בעד העם: ...

[טז] ומשם בארה הוא הבאר אשר אמר ה' למשה אסף אתהעם ואתנה להם מים: [יז] אז ישיר ישראל אתהשירה הזאת עלי באר ענולה: [יח] באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם במחוקק במשענתם וממדבר מתנה: ... [כא] וישלח ישראל מלאכים אלסיחן מלךהאמרי... [כג] ולאנתן סיחן אתישראל עבר בגבולו ויאסף סיחן אתכלעמו ויצא לקראת ישראל המדברה ויבא יהצה וילחם בישראל: [כד] ויכהו ישראל לפיחרב...

3.0. ילקוט שמעוני תורה פרשת חקת רמז תשסד:

א"ר אבין הלוי בשעה שעמדו ישראל לומר שירת הים לא הניחן משה שיאמרו לעצמן, אלא כשם שרבו של אדם אומר עמו פרשתו כשהוא נער כך אמר משה עמהם שנאמר אז ישיר משה ובני ישראל כנער העונה אחר רבו, לאחר ארבעים שנה עמדו על פרקן התחילו אומרים שירת הבאר לעצמן שנאמר: "אז ישיר ישראל".

3.1. משה מול השבטים שמבקשים לנחול בעבר הירדן (במדבר ל"ב):

[ב] ויבאו בניגד ובני ראובן ויאמרו אלמשה ואלאלעזר הפהן ואלנשיאי העדה לאמר: [ג] עטרות ודיבן ויעזר ונמרה וחשבון ואלעלה ושבס ויבו ובען: [ד] הארץ אשר הפה ה' לפני עדת ישראל ארץ מקנה הוא ולעבדיך מקנה: [ה] ויאמרו אסמציאנו חו בעיניך ותן אתהארץ הזאת לעבדיך לאחזה אליתעברנו אתהירדן: [ו] ויאמר משה לבניגד ולבני ראובן האחיקם יבאו למלקמה ואתם תישבו פה: [ז] ולמה תנואון [קרי: תניאון] אתלב בני ישראל מעבר אלהארץ אשרנתן להם ה': [ח] פה עשו אבתיכם בשלחי אתם מקדש ברנע לראות אתהארץ: [ט] ויעלו עדנחל אשכול ויראו אתהארץ ויניאו אתלב בני ישראל לבלתיבא אלהארץ אשרנתן להם ה': [י] ויחראף ה' ביום ההוא וישבע לאמר: [יא] אסיראו האנשים העלים ממצרים מן עשרים שנה ומעלה את האדמה אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב פי לאמלאו אחרי: [יב] בלתי כלב בריפנה הקנזי ויהושע ברנון פי מלאו אחרי ה': [יג] ויחראף ה' בישראל וינעם במדבר ארבעים שנה עדתם בליהדור העשה הרע בעיני ה': [יד] והנה קמתם תחת אבתיכם תרבות אנשים חטאים לספות עוד על חרון אפה אלישראל: [טו] פי תשובו מאחרי ויסף עוד להניחו במדבר ושחתם לכלהעם הזה: [טז] ויגשו אליו ויאמרו גדרת צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו: [יז] ונאנחנו נחלץ חשים לפני בני ישראל עד אשר אסיהביאנם אלמקומם ...

¹² הכלי יקר על אתר מסביר: "וכל משכיל ישתומם על המראה וכי סלע זה עיני בשר לו... ואיך דימה אותו לנער? ודאי אין הכוונה כי אם אל הנמשל שישראל ילמדו מזה...".